

S-a înnoit iconostasul de la Máriapócs

Miklós Szentkirályi

În anul 1696, icoana Maicii Domnului¹ din bisericuța de lemn din Máriapócs a început să lăcrimeze. Auzind această știre, Leopold I., împărat austriac și rege maghiar a ordonat, ca tabloul lăcrimător să fie transportat în orașul imperial. Icoana a fost așezată sub un baldachin de mărură din nava de sud a bisericii Sfântul Ștefan din Viena, la data de 11 septembrie 1697, ziua în care prințul Eugen Savoyai a câștigat bătălia cu turcii la Zenta. Bătălia victorioasă a fost atribuită acestei picturi, făcătoare de minuni, cunoscută în tot imperiul.

Locul primei iconae a stat gol timp de mai mulți ani. În punctul al 90-lea al proclamației scrise în 1703, Francisc Rákóczi al II-lea a reclamat transportarea definitivă a icoanei în Viena.

După pretenții repetate, din generozitatea episcopului din Eger, Ștefan Telekessy s-a pictat o copie fidelă a icoanei, pentru biserică din Máriapócs. Conform însemnărilor din epocă, această icoană nouă a lăcrimat în luna august al anului 1715 (foto 1). Atunci a început cultul icoanei, iar Máriapócs a devenit edicul. Din cauza înmulțirii pelerinilor bisericuța din lemn nu era de ajuns. Enoriașii astfel au recurs cu cerere pentru o nouă biserică din piatră. Așezarea solemnă a fundației a fost la data de 8 septembrie 1731, iar în 1756 biserică cea nouă a fost sfințită, împreună cu iconostasul.

Documentele istorice și obiectele ce se leagă de acest edicul, au un rol hotărâtor atât în istoria regiunii din Nyírség, cât și în istoria imperiului Habsburg. Sfințirea lui Gábor Palkovics, episcop din Svidnicza (1752), a lui Petre Aron, episcop din Făgăraș (1754) și a lui Ioan Brandics, episcop din Munkács, arată importanța ecleziastică a locului. La mijlocul secolului al 18-lea s-a construit lângă biserică o mănăstire basiliană, în stil baroc, și din această dată Máriapócs a devenit loc de pelerinaj iar în zilele noastre loc de pelerinaj internațional

Cu ocazia renovării iconostasului în 1896, cel de-al doilea icoană a fost așezată asupra ușilor împărătești (foto 2). Cea de-a treia lăcrimare s-a produs în decembrie 1905.

Restaurarea iconostasului a fost probabil cea mai complexă sarcină pentru restauratorii² care au luat parte la lu-

crările de restaurare care au durat timp de doi ani (foto 3-4).

Nu tehnicile de meșteșugărie au însemnat pentru noi cea mai mare provocare profesională, ci mai degrabă chestiunile legate de estetică și etica restaurării.

Această sarcină a solicitat cea mai mare atenție, deoarece iconostasul este rechizita liturgică definitoare a bisericii greco-catolice, dar mai mult, este relicva sfântă, care stă ca dovadă a istoriei bisericii, schimbărilor efectuate de-a lungul secolelor și a întâlnirii tendințelor artei occidentului și orientului. Dacă cineva dorește să citească din rezultatele cercetărilor și examinărilor, din datele arhivelor, poate dezlega măiestria tehnicii producerii, rădăcinile compoziției balcanice bogate, cauzele și consecințele schimbărilor frecvente. Doar știind toate aceste cunoștințe, poate restauratorul decide ce poate fi îndepărtat de pe opera de artă, ce poate fi adăugat și ce trebuie păstrat și pus în domeniul public. Astfel poate fi pus în aplicare una dintre cele mai importante principii ale eticii restaurării, adică păstrarea unității unui document istoric cu valoare estetică, care se leagă de materialul propriu original.

Neținând seama de oboseală, grupul restauratorilor a încercat să cunoască, să exploreze și să prezinte în unitate iconostasul în istoria sa și cu adăugările de 250 de ani. Au relevat, au făcut cunoscut și au salvat prin conservare structura de dulgher admirabilă și sculptura decoratoare făcute de maestrul Konsztantinosz Thaliodorosz, care în 17 decembrie 1748 în contractul semnat ca Constantinus Sculptor Greacus Constantinopolitanus un contract la Máriapócs, pentru procurarea lemnului de cea mai bună calitate.

Sculptura, păstrată în condiție destul de bună, este făcută într-adevăr din lemn de ulm de foarte bună calitate. Structura iconostasului a fost pentru mult timp nedecorată, icoanele au fost pictate în diferite perioade. Din scrierile rămase știm, că lângă pictarea icoanelor și structura era vopsită sau pictată.

După observările noastre putem presupune, că pictorul din Kassa amintit în documentele scrise s-a angajat pentru vopsirea structurii și nu pentru pictarea icoanelor.

¹ Icoana a fost dăruit bisericii de către viteazul Lőrinc Hutra. Acest text paleoslav poate fi citit pe prima icoană lăcrimătoare: "Eu, sluga Domnului am ridicat acest tablou pentru iertarea păcatelor."

² Judit Bendel, Ildikó Boros, Sándor Budai, Mónika Czifra, András Czinege, Jenő Csanda, Ilona Csík, Béla Dabronaki, Ferenc Faragó, Johanna Fernet, Balázs Gallyas, Lajos Györi, Márta Jankó, Enikő Jilg, János Korényi, Éva Kováts, Zoltán Marjai, Sándor Mányoki, Béla Nagy, Edit

Perjés, Márton Somogyi, Péter Szathmáry. Restaurator principal: dr. Miklós Szentkirályi, experți: Kornélia Forrai, dr. Péter Menráth, Szilveszter Terdik. Manevrarea și transportarea obiectelor de artă: János Illés, documentație: Tünde Székely. Prim contractor: Parler Srl. 1012 Budapesta, str. Logodi 25. Restaurarea s-a desfășurat între 2008 și 2010, în cadrul programului european "Credința și Sănătatea".

Prin analiza relevărilor și a secțiunilor stratigrafice am stabilit, că structura originală a iconostasului a strălucit timp de aproape 140 de ani în culori tipice barocului și rococoului.

Am constatat, că primul strat istoric al coloritului pe elementele verticale ale structurii construcției - adică coloanele și pilierii, era o imitație de marmură albastră, cu nervură albă. Elementele orizontale importante, ca cornișele și consolele au fost decorate cu imitație de marmură de culoare roșie și mov.

Liane, frunzele sculptate erau de culoare verde, iar florile de culoare roșie și albastru. Aceste sculpturi arată influențe balcanice și central-europene și au legături stilistice strânse cu iconostasul bisericii greco-catolice din Blaj.

Privind imaginea stereomicroscopică a probei verde, putem afirma existența unui strat de culoare verde și urmele fundației originale sub stratul gros de fundație și poleit nou.

Primul strat de fundație este acoperit de un strat gălbui de vernis pe care s-a aplicat vopsea verde (nu este urmă ce ar indica existența foliei de metal sau aur).

După caracterul granulei pigmentului și caracteristicile optice ale acestuia poate fi vorba de malachit sau alt pigment de cupru³. Găsim în probă și granule mai mici, albaștri și izotrope, care sunt probabil granule de albastru ultramarin (foto 5-7).

Cu analiza sub stereomicroscop a probei care provine din stratul de culoare roșie, am arătat, că sub stratul superior de fundație și poleire a fost un strat de culoare roșie, aplicat pe un strat de fundație rămas pealocuri, iar între ele exista și un strat de aur. Așadar, cu ocazia primei pictări, au aplicat mai întâi un strat de aur, iar apoi peste acesta un strat de culoare roșie.

Identificarea pigmentului roșu după caracterul optic și caracterul granulației în lumină transmisă este dificilă, deoarece granulația este foarte fină (1-2 μm), omogenă, cu index de refracție ridicat ($n > 2$) cu valoare ridicată a birefrigenței. Este vorba probabil de cinabru artificial, dar determinarea precisă necesită analize de laborator cu aparatură complexă. În probă găsim granule de amidon în mai multe locuri. Acesta provine probabil din liantul folosit sau este prezent lângă pigment ca material de umplură (foto 8-10).

Am găsit doar urme mici de poleială din era barocă, pe ghirlande, pe o parte din baldachinele deasupra ușilor și pe latura frontală a altarelor Icoanele au fost încadrate de această policromie bogată, a cărei colorit este specific atât pentru stilul baroc cât și pentru iconostasele din Balcan (foto 11).

³ Finețea granulației pigmentului verde se schimbă între 5-10 μm, cu index de refracție ridicat: $n > 1,7$ și valoare ridicată a birefrigenței. Mărimea granulelor mai mici, albaștrii este apr. 2-5 μm. Determinarea precisă a pigmentilor folosiți necesită analize de laborator cu aparatură complexă. Analiza microscopică a pigmentilor și a secțiunilor stratigrafice a fost făcută de Éva Galambos.

Coloritul original s-a transformat complet cu ocazia aniversării a 200 de ani de la miracolul lăcrimării, când s-a renovat iconostasul. Construcția altarului a fost revopsit uniform cu culoare maro, iar toate părțile sculptate au fost poleite cu folie de aur, cu aur mat și cu pulbere de bronz de către Gyula și Imre Spisák, constructori de altare din Pest. Numim acest strat aplicat de ei, al doilea strat istoric.

Au schimbat icoanele din primul, al doilea și al treilea rând al iconostasului, cu icoane noi, pictate de Gyula Spisák și discipolii săi, în anul 1896, conform semnăturii de pe tablouri.

Din icoanele vechi doar cinci au rămas, acestea se păstrează în colecția greco-catolică din Nyíregyháza.

Între 1943-45, cu conducerea franciscanilor din Pécs, s-a reconstruit complet mobilierul, iar interiorul bisericii a fost repictat după planurile lui József Boksay.

În această perioadă, numită al treilea perioadă istorică, structura iconostasului a fost iarăși repictată cu culoare brun-roșcat, și au înnoit complet ușile, făcute în atelierul lui Spisák. Au pictat pe icoane, probabil cu intenția de a le îmbunătății sau corecta (foto 12-13).

Am început restaurarea iconostasului, pornind din această condiție istorică. Am căzut de acord, în legătură cu păstrarea schimbărilor efectuate în diferitele perioade istorice. Am stabilit păstrarea și restaurarea poleitului și icoanelor făcute de Spisák dar ne-am înțeles, că stratul de vopsea brun trebuie îndepărtat de pe structura construcției, așadar ca acesta să-și poată recâștiga starea din secolul 18., decorat cu imitația de marmură (foto 14-16).

În cazul timpanului am fost autorizați, să ne apropiem cât mai mult posibil, de starea originală, barocă.

Cercetările de dezvelire au confirmat, că motivul central al balaurului și-a păstrat coloritul original din secolul al 18-lea. Liane ce se ivită între corpul sinuos și solzos, și ornamentul vegetal ce încadrează medalioanele profeților, original erau de culoare verde. Frații Spisák au revopsit imaginea profeților, cercetarea a dezvelit stratul original, baroc. În acest fel a ieșit la iveală imaginea celor 9 profeți, în bună parte împreună cu atributele lor, cât și imaginea Maicii Domnului și a Sfântului Ioan evanghelistul, contribuind cu date importante și necunoscute până acum despre prima perioadă istorică a iconostasului.

Dezvelirea medalioanelor a dat un rezultat spectaculos și un proces plin de învățăminte pentru noi. Sub stratul pictat de Gyula Spisák, înfățișând prorocul Isaia am descoperit imaginea profetului Zacharia, iar de sub stratul ce-l înfățișa pe Moise a ieșit la lumină imaginea lui Solomon, ținând în mâna stângă biserica (foto 17-21).

Prin restaurare, iconostasul și-a redobândit caracterul baroc, coloritul original în parte, dar am păstrat mare parte pe sculpturi, din poleitul și icoanele făcute în secolul 19. Enoriași și pelerinii, căror le sunt drage rădăcinile din trecut, pot admira timpanul ce încorporează construcția iconostasului aproape de condiția sa originală din secolul 18 (foto 22). Și secolul 21. și-a lăsat amprenta: deasupra

ușilor împărătești s-a așezat pictura unui artist contemporan⁴, ce înfățișează chipul lui Hristos (foto 23-26).

După restaurare am închinat iconostasul pelerinilor, biserica reînnoită a fost sfințită la data de 11 septembrie 2010 de episcopul dr. Fülöp Kocsis, iar arhiepiscopul de Viena, cardinalul Christoph Schönborn a ținut predică (foto 26-27).

Dr. habil Miklós Szentkirályi

Restaurator de pictură

Muzeul de Artă

Budapesta, str. Szondi nr. 77.

Tel: +36-30-740-1873

E-mail: miklos.szentkiralyi@szepmuveszeti.hu

TITLURILE FOTOGRAFIILOR

- Foto 1.* Icoana Maicii Domnului lacrimitoare pe altarul bisericii din Máriapócs
- Foto 2.* Enoriași la icoana așezată deasupra ușilor împărătești
- Foto 3.* Iconostasul înainte de restaurare
- Foto 4.* Demontarea iconostasului
- Foto 5.* Coloritul verde al frunzei sub fundația și poleitul făcut în secolul 19.
- Foto 6.* Probă luată din coloritul verde a frunzei. Imagine stereomicroscopică (mărirea obiectivului cca.: 60x)
- Foto 7.* Pigmentul verde. Imagine făcută sub microscop polarizant (mărirea obiectivului cca.: 40x) lumină parțial polarizată
- Foto 8.* Coloritul roșu al unei flori sub fundația și poleitul făcut în secolul 19.
- Foto 9.* Probă luată din floarea cu colorit roșu. Imagine

stereomicroscopică (mărirea obiectivului cca.: 5x)

- Foto 10.* Pigmentul roșu. Imagine făcută sub microscop polarizant (mărirea obiectivului cca.: 30x) lumină polarizată
- Foto 11.* Alozeni (Bulgaria), detaliul iconostasului din biserica Sfântu' Gheorghe, cu poleitul din sec. 19. și coloritul original descoperit sub poleit
- Foto 12.* Cu ocazia renovării desfășurate între 1943–1946 au repictat cartea ținută de figura lui Hristos Învățător, pictată de Gyula Spisák
- Foto 13.* Textul original în timpul restaurării
- Foto 14.* Îndepărtarea straturilor ulterioare de culoare brună de pe structura iconostasului
- Foto 15-16.* După îndepărtarea stratului brun, coloritul dominant este albastru-aur
- Foto 17.* Detaliul timpanului revopsit și repoleit de Spisák
- Foto 18-19.* Sub stratul pictat de Gyula Spisák, înfățișând prorocul Isaia am descoperit imaginea profetului Zacharia
- Foto 20-21.* Sub icoana lui Moise, pictată de Spisák s-a ascuns imaginea lui Solomon, ținând în mâna stângă biserica
- Foto 22.* Timpanul restaurat
- Foto 23.* Completarea cu lemn de tei a blazonului sculptat al baldachinului deasupra ușilor împărătești
- Foto 24.* Partea trunchiată deasupra baldachinului
- Foto 25.* Partea de mijloc reconstruită, cu icoana lui Ádám Kisléghi Nagy
- Foto 26.* Iconostasul restaurat
- Foto 27.* Resfințirea bisericii din Máriapócs, ținută la data de 11 septembrie 2010.

Traducere: Zsuzsánna Váli

⁴ Péter Szathmáry a făcut reconstrucția sculpturilor, iar icoana este opera lui Ádám Kisléghi Nagy.